

MUZEUL ȘI FILMUL DOCUMENTAR COLECȚIA STUDIOULUI DE FILM ASTRA, DEPARTAMENT AL CNM ASTRA SIBIU

Adina VĂRGATU

Filmul documentar acoperă o arie atât de întinsă, încât cu greu poate fi definit. Într-un sens foarte larg, documentarul este filmul care prezintă și interpretează un material factual, în scopuri educaționale sau de divertisment.

Într-o formă sau alta, film documentar s-a făcut peste tot în lume, contribuind într-o măsură semnificativă la dezvoltarea realismului în cinematografie.

La începutul secolului trecut, filmul a venit în întâmpinarea apetitului crescând al oamenilor pentru locuri și civilizații îndepărtate. Primele filme prezentau locuri exotice și civilizații necunoscute, la concurență cu filmele de actualități, axate pe prezentarea evenimentelor zilei.

La mijlocul deceniului al III-lea al secolului trecut, John Grierson, unul dintre creatorii genului, a împrumutat termenul francezesc *documentaire* pentru a defini acest stil de film. Grierson consideră filmul documentar drept „tratarea realității în mod creator”.

De fapt, conceptul de film documentar acoperă o multitudine de genuri, stiluri, subcategorii. Sfera documentarului nu se poate reduce la reportajul filmat „pe viu” și nici la filmul care urmărește simpla informare cu ajutorul imaginilor în mișcare. Filmul documentar, poate mai mult decât cel de ficțiune, este rezultatul unui proces complex petrecut în laboratorul de creație, unde rolul principal îl deține regizorul. Adevăratul film documentar este o declarație personală, expresia unui punct de vedere și a unei anumite poziții a regizorului față de subiectul

prezentat. Chiar și în filmele aparținând curentului numit *cinema direct*, unde imixtiunea regizorului este redusă la minimum, punctul de vedere și personalitatea autorului transpar prin unghiurile de filmare alese, prin selecția materialului și prin montaj, adică prin modul în care regizorul dă coerență, prin intermediul limbajului cinematografic, materialului filmat.

Nivelul de utilizare a limbajului cinematografic face diferența între materialele filmate și filme. La fel cum aproape toată lumea poate să scrie, dar numai unii pot să se exprime prin scris, tot mai mulți pot să filmeze – mai ales în perioada actuală, a tehnicii digitale, care miniaturizează și perfecționează continuu echipamentul de filmare – dar puțini știu să facă film.

Pentru etnografi, filmul – în sensul de suport pentru informația vizuală – a fost foarte atractiv încă de la început. Filmul avea capacitatea de a stoca, pe câțiva metri de peliculă, informații pentru care ar fi fost nevoie de caiete întregi de notițe și schițe.

Cu toate acestea, relația între cercetătorul etnograf și film nu a fost lipsită de controverse. Îmbinarea rigorii științifice cu cerințele și particularitățile limbajului cinematografic sunt și astăzi subiect de discuție în lumea filmului etnografic / antropologic.

Pentru etnografi, filmul este suportul prin care se transmite informația științifică, mai complex decât hârtia paginii de carte, dar având la bază aceeași funcție. Cineastul caută în această informație povestea care va da coerență cinematografică materialului finit. Este greu de spus cine are dreptate. Oricum, între aceste extreme,

există o infinitate de combinații, care fac ca filmul etnografic/antropologic să fie foarte greu de delimitat în cadrul categoriei largi a filmului documentar.

Vom restrânge multiplele subcategorii ale filmului documentar doar la trei, care sunt reflectate cu precădere în în structura și conținutul arhivei vizuale a Studioului de film ASTRA. Este vorba de *filmul despre muzeu*, *filmul în muzeu* și *filmul-rezultat al cercetării etnografice/antropologice*.

Inițiată acum mai bine de un deceniu, odată cu înființarea Studioului de film ASTRA, colecția de film documentar este astăzi unică în țară și în întreaga regiune, nu doar prin numărul de filme, ci și prin caracterul și tematica lor. Cele peste două mii de titluri conținute în videobibliotecă au intrat în colecție în proporție covârșitoare datorită Festivalului internațional de film ASTRA FILM FEST, organizat de Studioul de film ASTRA și de Fundația Antropologie Vizuală, dar și prin schimburi culturale și programe de colaborare cu parteneri din Europa și din lume. Subiectele sunt dintre cele mai diverse, de la tradiții, cultură, mentalități și societate, la mitologie, superstiții, arhitectură, turism, artă, religie, probleme sociale, politice, militare, educative, imigrație, hobby-uri, festivaluri și ceremonii de pretutindeni. Se mai găsesc în videobibliotecă, alături de filmele și materialele video produse la Studioul de film ASTRA, titluri clasice ale filmului documentar, precum și filme experimentale și de animație.

Videobibliotecă este organizată sistematic pe câmpuri, titluri, idei și teme, într-un program ușor de accesat.

Această colecție impresionantă se adresează atât elevilor, studenților și profesorilor ca sursă de material didactic, cât și publicului larg, care se dovedește din ce în ce mai atras de filmul documentar necomercial de calitate. Pentru vizionări, Studioul pune la dispoziția publicului o sală de proiecții și conferințe cu o capacitate

de 100 de locuri și o sală-buzunar, pentru grupuri mai mici sau spectatori individuali. În plus, videobibliotecă stă la baza unor programe de educație și instruire, pe care Studioul de film ASTRA le derulează cu Universitatea „Lucian Blaga” și cu liceele sibiene. În ultimii ani, colecția Studioului de film ASTRA a fost remarcată de universități din străinătate, cu care Studioul de film ASTRA și Fundația Antropologie Vizuală derulează programe internaționale (cursuri de vară, seminarii). La colecția de filme se adaugă o foarte valoroasă bază de date vizuale, care cuprinde sute de ore de filmări ale fenomenelor de cultură tradițională, unele aflate în disoluție, surprinse pe parcursul ultimilor aproape cincisprezece ani.

Proiectul a început în 1992, prin înființarea în cadrul Muzeului ASTRA a unui departament dedicat audio-vizualului. Încă de la început, noul departament – prin directorul său Dumitru Budrala – a avut ambiții care depășeau cu mult ceea ce se așteaptă îndeobște de la o secție de audiovizual a unui muzeu. Dezvoltarea nou-înființatului departament, care avea să ajungă Studioul de film ASTRA, a fost configurată pe direcțiile: înregistrare /arhivare de imagini, producție de film etnografic/antropologic și – într-un sens mai larg – film documentar și înființarea primului festival de antropologie vizuală din România.

Termenul „film” are o sumedenie de înțelesuri. El semnifică pe de-o parte un suport pentru stocarea informației vizuale, în variantele sale diverse: peliculă, bandă video, format digital.

Apoi, denumește tot ceea ce ține de imaginea în mișcare, de la filmul de ficțiune la cel experimental, de călătorie, științific, educațional, de propagandă etc. Toate aceste genuri, tipuri, categorii și subcategorii intră sub denumirea generică de „film”. Cu toate acestea, diferențele dintre un film documentar în adevăratul sens al

definiției sale și un reportaj sunt la fel de mari precum acelea dintre un eseu filozofic și articol dintr-un ziar de scandal.

Filmul despre muzeu face parte dintre producțiile uzuale de promovare. Bazându-se pe impactul filmului, net superior altor mijloace precum pliante, vederi, publicații tipărite, filmul despre muzeu urmărește mediatizarea către un public cât mai larg a ofertei muzeale. Filmul despre muzeu nu va depăși așadar nivelul unei prezentări generale, realizate într-o formă atractivă pentru un public cât mai larg. Câteva exemple de astfel de producții din colecția Studioului sunt filme despre muzee și colecții celebre (*Orașul Luvru. Muzeul Wesfaliei, Rheinisches Freilichtmuseum, Muzeul din Detmold, Old Sturbridge Village Museum, Muzeele Indiei, Castelul Peleş, Colecția de stampe de epocă a Muzeului Cotroceni* și exemplele pot continua)

Filmul în muzeu pătrunde dincolo de simpla prezentare a ofertei culturale, pentru a dezvălui din interior aspectele mai puțin cunoscute ale vieții muzeului sau pentru a prezenta coerența politicii sale culturale, materializate în evenimentele pe care le organizează. Acest tip de film presupune un proces mai complex de realizare decât în cazul categoriei filmelor de prezentare, deoarece pătrunde în mecanismele intime de funcționare a instituției muzeale, implicând o cercetare mai aprofundată și o durată mai mare a producției. Exemple în acest sens ar constitui filmele despre conservarea și restaurarea patrimoniului (această categorie este de asemenea bine reprezentată în colecția Studioului de film ASTRA, prin realizări în domeniul restaurării de monumente ale unor laboratoare de restaurare europene, precum și prin producția proprie, care a urmărit, de exemplu, restaurarea iconostasului de la Curtea de Argeș, realizată de Laboratorul

zonal de restaurare al Muzeului ASTRA, sau transferul bisericii din lemn din Dretea, județul Cluj, care a fost strămutată de curând în muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului). Filmul în muzeu a mai prilejuit Studioului realizarea unor producții despre programul UNESCO „Tezaur uman vii”, pe care Muzeul ASTRA îl desfășoară de câțiva ani. Programul se bazează pe definiția dată de UNESCO patrimoniului numit „imaterial”, reprezentat de aceia care dețin, conservă și transmit meșteșugurile și modul de viață tradițional generațiilor următoare. Pe baza evenimentelor organizate de Muzeul ASTRA în cadrul acestui program, Studioul de film a realizat o serie de filme care ilustrează toate treptele piramidei construite de instituția muzeală pentru promovarea acestui program: Olimpiada „Meșteșuguri artistice tradiționale”, dedicată tinerilor artizani, Târgul meșteșugarilor, Festivalul național al tradițiilor populare – replica românească a celebrului festival dedicat culturii tradiționale de la Washington, organizat de nu mai puțin faimosul Smithsonian Institute din SUA, și Academia Artelor Tradiționale din România, forul suprem al celor care excelează în meșteșugul și arta populară și și-au făcut o profesie de credință din a crește ucenici care să le ducă mai departe.

În ceea ce privește *filmul etnografic/antropologic*, care este în mod necesar rezultatul unei cercetări temeinice și îndelungate, lucrurile devin mai complicate, atât din punctul de vedere al complexității operațiunilor, cât și a duratei de realizare.

Definiția exactă a filmului numit când etnografic, când antropologic, este încă subiect de controversă. Trecând peste istoricul definițiilor diverse, vom menționa că tendințele actuale manifestă o oarecare deschidere, acceptând o încadrare mai largă în categoria „filmului antropologic”, spre deosebire de deceniile trecute,

când filmul antropologic era evaluat după regulile stricte ale textului științific. Chiar dacă încadrarea a devenit mai permisivă, munca de cercetare care stă la baza realizării unor astfel de producții nu se diminuează câtuși de puțin. Un film antropologic care să își merite numele ca atare va trebui să se bazeze pe o cercetare aprofundată, dublată de aptitudinile și talentul cinematografic ale realizatorului. Filmul etnografic, sau antropologic, are dificila misiune de a combina rigoarea științifică cu cerințele limbajului cinematografic, cu creativitatea și nu în ultimul rând cu estetica imaginii. Aceste noțiuni sunt aproape incompatibile la prima vedere și nu e mai puțin adevărat că sunt rare cazurile când ele se combină în mod fericit. Nu este mai puțin adevărat că, în cazul unei reușite, rezultatele pot fi spectaculoase. Filmul etnografic /antropologic poate fi și este asimilat unei publicații științifice, iar atunci când științificul, esteticul și creativitatea sunt bine dozate, impactul va fi cu atât mai puternic. Dincolo de cerințele artistice, sau estetice, orice producție de film rămâne tributară regulilor „pământeste”, legate de buget, calendar de producție, condiții tehnice etc.

Pentru a reveni la colecția de film documentar a Studioului de film ASTRA, realizată cu contribuția Fundației Antropologie Vizuală, aceasta excelează în producții de tipul celor amintite mai sus, datorită Festivalului de film documentar și antropologie vizuală, ajuns la cea de-a

VII-a ediție. S-a împlinit peste un deceniu de când Festivalul atrage cele mai bune producții de gen din toată lumea, producții care se regăsesc în colecția amintită și care fac ca arhiva de film documentar de la Studioul de film ASTRA din Sibiu să fie unică în întreaga regiune a Europei Centrale și de Est.

Vom aminti aici și producțiile proprii, realizate în colaborare cu Fundația Antropologie Vizuală, care au circulat pe la cele mai importante festivaluri de film ale lumii și au câștigat numeroase premii (ne referim în special la filmele *La drum* și *Blestemul ariciului*, ambele de Dumitru Budrala, care au făcut înconjurul lumii).

În loc de concluzii:

Videobiblioteca Studioului de film ASTRA, unică în întreaga regiune, oferă o alternativă la producțiile comerciale vehiculate de televiziuni, adresându-se mai multor categorii de public, de la cel hiperspecializat la publicul larg. Datorită colecției de film documentar de la Studioul de film ASTRA, publicul din România are acces la producții de cel mai înalt nivel din toată lumea. La același nivel calitativ se înscriu și producțiile proprii ale Studioului de film ASTRA, care obțin constant succese internaționale.

Contact: Videobiblioteca
Studioului ASTRA FILM
Piața Huet 12, Sibiu
Tel. 0269 – 210 134